

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-1-77-21>

УДК 159.955.4+(070.422+374.56):378

Хромченкова Н.М.Інститут вищої освіти
Національної академії педагогічних наук України**ОРГАНІЗАЦІЯ РЕФЛЕКСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ
ЯК ОДНА ІЗ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

Анотація. У статті теоретично обґрунтовано можливість використання рефлексії для формування професійної діяльності майбутніх журналістів. Рефлексія, як важливий чинник, що спонукає до подальшого розвитку особистості, де процес рефлексії у практиці дає можливість прогнозувати, критично аналізувати діяльність та оцінювати ефективність свого професійного і особистісного розвитку. Проведений аналіз наукової літератури та встановлено, що рефлексія є одним із вагомих чинників удосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти. Вивчення суб'єктивної взаємодії в практичній діяльності особистостей, як розуміння психічних станів, особистісних проявів, емоційних реакцій. Проаналізовано основні етапи організації рефлексивної діяльності майбутніх журналістів процесу щодо формування професійної відповідальності. Системні зміни в рефлексійній діяльності майбутніх журналістів, показали, що самокерування розвитком у виконанні практичних завдань та підключення інтелекту суб'єктів на об'єктах додають успіху та підвищують рівень навчальних досягнень.

Ключові слова: організація, рефлексійна діяльність, майбутні журналісти, професійна відповідальність.

Khromchenkova NataliaInstitute of Higher Education
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine**ORGANIZATION OF REFLEXIVE ACTIVITY OF FUTURE JOURNALISTS
AS ONE OF THE PEDAGOGICAL CONDITIONS
OF FORMING PROFESSIONAL RESPONSIBILITY**

Summary. The article theoretically substantiates the possibility of using reflection to shape the professional activity of future journalists. Reflection is an important factor that encourages the further development of the individual, where the process of reflection in practice makes it possible to predict, critically analyze activities and evaluate the effectiveness of their professional and personal development. An analysis of the scientific literature was conducted and it was found that reflection is one of the major factors for improving the educational process in higher education institutions. The study of subjective interaction in the practical activity of individuals, as an understanding of mental states, personal manifestations, emotional reactions. The main stages of the organization of reflective activities of future journalists in the process of forming professional responsibility are analyzed. Systemic changes in the reflective activities of future journalists have shown that self-management of development in practical tasks and the integration of subjects' intelligence on objects add success and increase the level of educational achievement. The organization of the reflective activities of future professionals is a certain tool for achieving a certain purpose and interconnection with society. The activities of future professionals are active, professional, meaningful, and conscious (as opposed to behavioral) meaningful action and therefore transformed into activities, including in a variety of stages: engaging in activity, goal setting, designing actions, implementing actions, analyzing the results of actions and comparing them with set goals. In our opinion, responsibility is a kind of lever and is an integral part of the professional activities of future professionals. It is a general sociological category that expresses a person's conscious attitude toward the demands of social need, responsibilities, social tasks, norms and values. Responsibility means awareness of the nature and importance of the activity, its consequences for society and social development, the actions of the individual from the point of view of the interests of society and therefore requires the use of critical thinking.

Keywords: organization, reflection activities, future journalists.

Постановка проблеми. Розвиток освітнього простору України детермінується процесами європейської інтеграції, які впливають на життя суспільства, і корегують вищу освіту в інноваційному напрямі. Орієнтирами реформування освіти України є модернізація освітньої діяльності закладів вищої освіти в контексті європейських вимог, де інтеграційні процеси створюють умови для всебічного розвитку високоосвіченої, творчої особистості, здатної до професійного саморозвитку, самовдосконалення протягом життя. Сучасне суспільство вимагає висококваліфікованих майбутніх журналістів, здатних приймати нестандартні рішення, здійснювати пошуку креативних шляхів вирішення професійних проблем та життєвих ситуацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичні аспекти професійної відповідальності розкрито у працях К. Абульханово-Славської, Г. Ващенко, М. Левківського, В. Лугового, О. Савченко, В. Сухомлинського та ін.

Фундаментальні засади фахової підготовки журналістів розроблено О. Відною, А. Калмиком, В. Костюком, В. Різуном, А. Станьком, В. Тулуповим. Окремі аспекти формування професійних знань, умінь та навичок журналіста розглянуті у дослідженнях О. Барабаш та Л. Усманової.

Наукові розвідки в галузі теорії журналістської творчості здійснювали В. Аграновський, О. Бочковський, Р. Горден, Т. Засоріна, В. Здорова, С. Карконосенко, Д. Кеатс, Г. Мейн, І. Ми-

хайлин, Е. Проніна, Е. Прохоров, С. Сірополко, Л. Світич, Н. Федосова, Г. Чіл, Ю. Шаповал та ін.

Методичні аспекти журналістської творчості, що розкривають відповідальність розглянуті у працях Т. Бударіної, В. Владимірова, С. Горєвалов, С. Маст, М. Мекель та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте незважаючи на вказані дослідження, проблема формування професійної відповідальності майбутніх журналістів залишається поза увагою дослідників. Зокрема, недостатньо розробленою є проблема організації рефлексивної діяльності майбутніх журналістів зорієнтовану на формування професійної відповідальності.

Мета статті: теоретично обґрунтувати можливість використання рефлексії для формування професійної діяльності майбутніх журналістів.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу наукової літератури встановлено, що рефлексія є одним із вагомих чинників удосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти. Так, Ю.Л. Дяченко, М.Ю. Заушнікова (2016) вважають, що професійна рефлексія у діяльності фахівця є чинником, що спонукає до подальшого розвитку особистості, де процес рефлексії у практиці дає можливість прогнозувати, критично аналізувати діяльність та оцінювати ефективність свого професійного і особистісного розвитку [2].

У психологічних словниках, поняття «рефлексія» трактується не тільки як знання людиною особливостей своєї особистості, але й, як розуміння своїх психічних станів, особистісних проявів, емоційних реакцій [1].

Розуміння науковцями рефлексії як умови, що допомагає попередити та подолати деформаційні тенденції фахівців з фізичної реабілітації, дає нам підстави розмежувати поняття рефлексії, як уявлення про невід'ємну (іманентну) якість особистості і як професійну характеристику. З психологічної точки зору, рефлексія допомагає професійному зростанню, оволодінню нею як професійною якістю, що відповідно, і визначає рефлексію як провідну психологічну умову подолання професійних деформацій фахівця [3].

А.К. Маркова (1996) звертає увагу на екстремальні ситуації, які негативно впливають на психіку і здоров'я людини, і з нашої точки, це дуже важливо, чинники: невизначеність часу появи події, монотопія, дефіцит інформації, тривале позбавлення сну, тривала дія включення в процес, потенційна загроза життю, тобто відсутність на майбутнє перспективи; стан психічного напруження особистості, викликаний складними умовами діяльності, конфліктами, передбаченням несприятливого розвитку подій, постійне відчуття дискомфорту, тривоги тощо. Де, позитивний стан особистості мобілізує на діяльність, і напруження знижує стійкість психічних і рухових функцій. Сприйняття інформації особистості у випадку значних труднощів блокує можливість адекватно розв'язувати критичні ситуації, емоційно реагувати на діяльність іншого суб'єкта, нездатність проявляти свідоме зусилля і оволодіти ситуацією, мотиваційне включення, при виконанні або ухиленні небезпеки і ризику [4].

Організація рефлексивної діяльності майбутніх фахівців є певним інструментом досягнення певної мети та взаємозв'язок з суспільством. Ді-

яльність майбутніх фахівців активна, та надає професійного сенсу, і є свідомою (на відміну від поведінки) осмисленою дією і тому перетворюється в діяльність, включаючи в різноманітність етапів: залучення в діяльність, цілепокладання, проектування дій, здійснення дій, аналіз результатів дій і порівняння їх з поставленими цілями.

На нашу думку, відповідальність є своєрідним важелем і є невід'ємною частиною професійної діяльності майбутніх фахівців. Це загальносоціологічна категорія, яка виражає свідоме ставлення особи до вимог суспільної необхідності, обов'язків, соціальних завдань, норм і цінностей. Відповідальність означає усвідомлення суті та значення діяльності, її наслідків для суспільства і соціального розвитку, вчинків особи з погляду інтересів суспільства тому потребує використання критичного мислення.

Журналістська діяльність в рамках професійної відповідальності, передбачає постійне використання критичного мислення, оскільки це основний шлях боротьби з дезінформацією та дає можливість успішно вирішувати завдання пов'язані з професійною діяльністю.

Критичне мислення (усвідомленість, самостійність, рефлексивність (самоаналіз), цілеспрямованість, обґрунтованість, контрольованість, самоорганізованість). Особистість, яка критично мислить вмє: спостерігати і бути уважною до деталей, уважно і зосереджено вивчати інформацію, швидко визначати найважливіше, реагувати на ключові моменти повідомлень, без особливих зусиль обґрунтувати свою точку зору, застосовувати аналітичні навички в найрізноманітніших ситуаціях.

О. Пометун та І. Суцєнко (2018) розкривають критичне мислення як розвиток особистості, де мислення стає найактуальнішим за часів інтенсивних соціальних змін, коли не можливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних та інших обставин, без ефективного вирішення проблем, значна частина яких не передбачувана. У цьому сенсі життєва необхідність критичного мислення для вітчизняної освітньої системи очевидна [5].

Вважаємо, що ґрунтовне опанування технологією критичного мислення допоможе майбутнім журналіста підвищити свій рівень професійної відповідальності та успішно вирішувати професійні проблеми.

Людина як свідомо істота завжди діє під впливом думок, власних виборів і рішень. Розмірковуючи над тим чи іншим рішенням, ми намагаємося врахувати те, що нам відомо, і вибрати найкращий спосіб дії. Часто погляди та переконання особистості не є свідомими, ані критичними, і формуються під впливом багатьох чинників – зокрема соціальних, політичних, економічних, біологічних чи фізіологічних. Більшість не використовують можливості, закладені в цій дивовижній людській здатності – мислити. Набір розумових стратегій і операцій, опанування якими передбачає вільне використання особистістю мисленневих операцій високого рівня, що застосовується для формування обґрунтованих висновків, оцінок і прийняття рішень [6].

Ф. Михайлов стверджував, що усвідомлення, є рух та пошук нових проблем, вихід за рамки уявлень, що склалися. Усвідомити пробле-

му, усвідомити суперечність, що знаходиться в основі проблеми, переконатися в необхідності її розв'язання, шукати такий спосіб зміни обставин, який розкаже дану суперечність. А це означає, по-новому побачити майбутнє, сформулювати мету своїх дій. Усвідомленість створює особистість вільною, дозволяє конструювати майбутнє в доцільній діяльності, що будується за мірою особистості, тобто, ідеальною метою. Життєдіяльність повністю підкорена обставинам, умовам, де вільна особистість усвідомлює необхідність цілеспрямованої зміни обставин, своїх способів діяльності, своїх знань, умінь і навичок, своїх потреб і здібностей – самовдосконалення.

Нам імпонує підхід запропонований Л.В. Яковлевою (1991) щодо етапів організації рефлексії, а саме: професійне самовизначення, самореалізація, саморозвиток (виконання завдань та аналіз дій); реалізація журналістської функції з оптимальними нервово-психічними витратами (реакція на емоційний стан); володіння адекватними засобами самовираження, протидії професійним деформаціям (рішення); розкриття духовних можливостей, мислення (інтелектуальний розвиток), яке розкриває умови, здатності щодо осмислення власної життєдіяльності, що актуалізує проблему організації рефлексивної діяльності майбутніх журналістів процесу і результату сформованості професійної відповідальності [9].

Запропоновані етапи нами спроектувати у розроблену методику формування професійної відповідальності майбутніх журналістів. Методика формування професійної відповідальності майбутніх журналістів ґрунтується на засадах компетентного, системного та діяльнісного підходів, включає визначені етапи, методи та засоби навчання, показники (контактний, мотиваційний, інформаційний, інтерпретаційний) та засоби діагностування, що забезпечують підвищення рівня сформованості професійної відповідальності майбутніх журналістів.

Рефлексія, впливає на розвиток особистості та знання, дає можливість керувати діяльністю, робить особистість суб'єктом активності та тісно пов'язана з професійним мисленням й діяльністю, спрямована на усвідомлення своїх дій, поведінки іміджу та прогнозування наслідків впливу.

Складові професійної рефлексії: інтереси, потреби, переваги. Вирізняється духовно внутрішньою наповненістю, емоційною-чуттєвою позицією, об'єктивно-суб'єктивним характером [7].

З огляду на зазначені підходи і напрями з'ясовано, що рефлексія вчителя – це інтегральне особистісне утворення, завдяки якому відбуваються процеси самопізнання, самооцінки, самоінтерпретації, самоаналізу власних знань, поведінки і переживань у перебігу педагогічної діяльності, усвідомлення вчителем того, як його сприймають та оцінюють інші суб'єкти навчально-виховного процесу, розв'язання професійних суперечностей через їх осмислення і переосмислення, вибір та оцінку адекватної стратегії професійної діяльності тощо [8].

Рефлексивна діяльність майбутніх журналістів є своєрідним інструментом самопізнання, оцінка і аналізу своєї діяльності та водночас мотивацією до самовдосконалення. Одним із компонентів рефлексивної діяльності є конструктивне критичне мислення, зокрема, вміння приймати самостійні аргументовані рішення та робити обґрунтовані висновки.

Висновки. Отже, рефлексійна діяльність майбутніх журналістів орієнтована на критичне мислення й усвідомлення особистості, виконання поставлених завдань у соціумі для досягнення певної суспільної мети, процесом проектування дій. Проаналізовано основні етапи організації рефлексивної діяльності майбутніх журналістів процесу і результату сформованості професійної відповідальності та встановлені характеристики рефлексії, а саме, створення свого нового; визначати поле дій; регулювання своєї поведінки; здатність ініціативно, критично, й інноваційно рефлексувати результати діяльності та відносин.

На нашу думку, використання рефлексивної діяльності в освітньому процесі під час підготовки майбутніх журналістів забезпечує суттєвий вплив, рівень самопізнання особистості на формування його професійної відповідальності.

Рефлексія набуває специфіки, зумовлює характер діяльності, яка полягає в постійному рефлексивному аналізі професійних ситуацій. Рівень професійної рефлексії є показником професійної діяльності на особистісно-смысловий рівень.

Список літератури:

1. Большой психологический словарь: под ред. Б.Г. Мещерякова, В.П. Зинченко. С-Петербург : Прайм-Евронек, 2006. 666 с.
2. Дяченко Ю.Л., Заушнікова М.Ю. Професійна рефлексія у діяльності фахівця з фізичної реабілітації. *Молодий вчений*. 2016. № 11.1 (38.1). С. 21–23.
3. Малихін О., Герасимова О. Формування рефлексивної компетентності студентів в освітньому процесі вищої школи. *Компетентнісно зорієнтована освіта: якісні виміри*. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. С. 128–150.
4. Маркова А.К. *Психология профессионализма*. Москва : МГС Знание, 1996. С. 37.
5. Помегун О., Гупан Н. Розвиток критичного мислення учнів засобами шкільного підручника з історії. *Проблеми сучасного підручника*. 2018. № 20, № 1. С. 327–338.
6. Помегун О. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 89–98.
7. Опалюк Т. Соціальна рефлексія майбутнього вчителя: зміст, сутність, структура. *International academy journal «Web of Scholar»*. 2018. No. 1(19). Vol. 4, January, pp. 29–33.
8. Палько Т.В. Психологічні особливості розвитку рефлексії вчителів в умовах післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 19.00.07. Київ, 2015. 20 с.
9. Яковлева Л.В. Формирование готовности будущего учителя к педагогической рефлексии : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.0.1 Москва, 1991. 17 с.

References:

1. Meshcheryakova, B.G., & Zinchenko, V.P. (2006). *Bol'shoy psikhologicheskiy slovar'* [Psychological Dictionary]. SPb.: Praym-Evroznak. (in Russian)
2. Dyachenko, Yu.L., & Zaushnikova, M.Yu. (2016). Profesiyna refleksiya u diyal'nosti fakhivtsya z fizychnoyi reabilitatsiyi [Professional reflection in the activity of a specialist in physical rehabilitation]. *Molodyy vchenyy*, vol. 11.1, no. 38.1, pp. 21–23.
3. Malikhin, O., Gerasimova, O., & Ognev'yuk, V. (2015). *Formuvannya refleksivnoi kompetentnosti studentiv v osviti'omu protsesi vishchoi shkoli. Kompetentnisno zorientovana osvita : yakisni vimiri* [Formation of students' reflective competence in the higher education process. Competency-oriented education: qualitative dimensions]. Kyiv: Kyiv B. Grinchenko university.
4. Markova, A.K. (1996). *Psikhologiya professionalizma* [Psychology of professionalism]. Moscow: MGS Znanie.
5. Pometun, O., & Gupan, N. (2018). Rozvitok kritichnogo mislennya uchniv zasobami shkil'nogo pidruchnika z istorii [Developing students' critical thinking with the help of a history textbook]. *Problemi suchasnogo pidruchnika*, vol. 20, no. 1, pp. 327–338.
6. Pometun, O. (2018). Kritichne mislennya yak pedagogichniy fenomen [Critical thinking as a pedagogical phenomenon]. *Ukrainian pedagogical journal*, vol. 2, pp. 89–98.
7. Opalyuk, T. (2018). Sotsial'na refleksiya maybutn'ogo vchitelya: zmist, sutnist', struktura [Social reflection of the future teacher: content, essence, structure]. *International academy journal «Web of Scholar»*, vol. 4, no. 1, pp. 29–33.
8. Pal'ko, T.V. (2015). *Psikhologichni osoblivosti rozvitku refleksii vchiteliv v umovakh pislyadiplomnoipedagogichnoi osviti* [Psychological peculiarities of teacher reflection development in postgraduate pedagogical education]. (PhD Thesis). Kyiv.
9. Yakovleva, L.V. (1991). *Formirovanie gotovnosti budushchego uchitelya k pedagogicheskoy refleksii* [Formation of future teacher's readiness for pedagogical reflection]. (PhD Thesis). Moscow.